M i r z ə F ə r ə ç

Sənə dejirəm uzun myşərrəf etmə. Dur rədd ol. (Molla səjlənə-səjlənə gedir.)

Ş a h s ə n ə m

Aj qьz Gylpəri, dur biz də bunlarьn açьqьna dəniz kənarьna gəzməjə gedək.

G y l p ə r i

Dur gedək. (Qapьja tərəf gedirlər Qafar ilə Mirzə Fərəç qabaqlarьnь kəsirlər.)

M i r z ə F ə r ə ç v ə Q a f a r

Hara gedirsiniz?

G y l p ə r i v ə Ş a h s ə n ə m

Bulvara, gəzməjə. (Vuruşurlar.)

M i r z ə F ə r ə ç v ə Q a f a r

Biz də gedirik! (Onlara qoşulub gedirlər.)

PƏRDƏ

CARXЬ-FƏLƏK

Pjes—iki pərdədə, dərd şəkildə.

1921-çi il.

IŞTIRAK EDƏNLƏR:

P i r i - F a n ı. Uzun aq saqqallь və saclь bir qoça, libasь—uzun aq ləbbadə, ystdən qurşaq.
V ə l i a q a. Mylkədar bəj.
A q a S a l e h. Zavod sahibi.
A q a Ş i r ə l i. Mylkədar.
M u s a b ə j. Aqa Salehin zavod mydiri. Myhəndis.
B a h a d i r. Gənç bir işçi.

Q ə h r a m a n. }
F ə r m a n. } Bahadirin joldaşlarь.
N a d i r. }

Q u r b a n ə l i. Kəndli.
G y l s ə n ə m. Onun arvadь.
Q a f a r. Pinəci
S a n d r o. Restoran xidmətcisi. (Laxej.)

L i d a. }
Z i n a. } Cəngilər.
M a r u s j a. }
M a r q o. }

Bir taqьm işçi arvad və kişilər.
A l l a h q u l u. Işçi.

BIRINÇI ŞƏKIL

Səhnə pərdə ilə iki hissəjə bəlynyr. Bir hissəsi restoran odasьnь və digər hissəsi piri-Faninin kumasьnь və həjətini göstərir. Kumanьn janьnda bir qurumuş aqaç kətyjy: Hər iki mənzilə qapьlar acьlьr. Pərdə qalqdьqda piri-Fani kumanьn aqzьnda oturmuş və bir carx hərəkət halьnda gərynyr. Carxьn pərləri həm otaja, həm də həjətdə gərynyr. Q u r b a n ə l i və G y l s ə n ə m piri-Faninin həjətinə daxil oiurlar.

Q u r b a n ə l i

Ej pir daha səbrim tykənmiş, bir ilimin zəhmətini bir gyndə itirdim. Qan-tər icində əkib beçərdijim məhsulu Vəli Aqa zor ilə əlimdən aldь. Uşaqlarьmь ruzusuz qojdu. Bu qьş gynyndə gəzləri jaşlь cəllərə saldь. (Aqlajьr.)

G y l s ə n ə m

A kişi qьzьl inəji demədin.

Q u r b a n ə l i

Onu da sən səjlə, mənim danьşmaqa taqətim joqdur.

G y l s ə n ə m

Aj pir baba, belə sənə bu Gylsəi əmin çanь qurban olsun. Mal-qaradan təkçə bir inəjimiz qalmьşdь. Inək demə bir maral, bujnuzlarь gəjlə gedirdi, qujruqu jer ilə syrynyrdy. Kənddə qьzьl inəjin

tə'rifi dillərdə səjlənirdi. Yc gyn bundan ilәri aqanьn naxьrcьsь inəjimi damqalajьb bəjin naxьrьna qatmьş. Səbəbi guja qьzьl inək aqanьn qoruquna girmiş. Ej pir baba, o aqaja biz nə edə bilərik? Səndən başqa bizim imdadьmьza jetən joqdur. Bizə bir carə qьl.

P i r i-F a n i

Əjləşin, çavabьnьzь alarsьnьz (Əjləşirlər, Pinəci Qafar daxil olur, pirə təzim edib ərz ejləjir.)

Q a f a r

Ej pir, bu qabarmьş əllərimin zəhməti ilə Aqa Şirəlinin karvansarasь qapьsьnda pinəcilik edib jeddi baş kylfət ruzusunu bir tevr ilə qazanьram. Bu gyn xozejindən əmr cьqmьş ki, pinəci Qafar ja dutduqu jerə kira versin, ja da dutduqu jeri azad etsin. Hər iki hal mənim ycyn myşgyldyr. Bu qьş zamanь mən haraja gedim? Nə qazanьram ki, uşaqlarьmьn boqazьndan kəsib ona kirajə verim? Məjər sansьz evlərinin kirajəsi ona kafi deјil ki, mən zavallь qasьbь kycələrə buraqьr. Ej pir, səndən imdad istəjirəm.

P i r i-F a n i

Əjləş, çavabьnь alarsan. (Allahqulu və bir taqьm işci daxil olurlar, pirə tə'zim edirlər.)

A l l a h q u l u

Ej piri-Fani, aqa Saleh xozejin bu gyn bizləri zavoddan cьqarьb kycəjə atdь. Indi biz nə edək? Arvad-uşaqlarьmьz açьndan fəriad edirlər.

P i r i-F a n i

Səbəb nə olmuş?

A l l a h q u l u

Gyndəlik muzdumuz coq az idi, aldьqьmьz para kylfətimizi ədəmirdi. Bir qədər artьrьlmasьnь xozejindən rəça etdik, qəbul etməjib dedi: indijə kibi gyndə on saat işləmisiniz, bu gyndən həmin məbləqə on iki saat işləjəçəksiniz. Bu şərtə biz razь olmadьq.

P i r i-F a n i

Əjləşiniz, çavabьnьzь alarsьnьz. (Əjləşirlər, bu halda Bahadir qollarь cirməkli, dəşy və başь acьq, dalьnça Qəhraman, Fərman və Nadir daxil olurlar.)

P i r i-F a n i

Şikajətəmi gəlmisiniz?

B a h a d i r

(əllərini belinə qojub)

Xajьr, siz piri-Faninin bu məzlumlara verəçək çəvabьnьzь gözləjirik.

P i r i-F a n i

Əjləşiniz, eşidərsiniz. (Bahadir joldaşlarьnь başьna çəm edib ajrь əjləşirlər.)

P i r i-F a n i

Ta çavablarьnьzь alьnça sykutda bulunmalьsьnьz. (Piri-Fani başьnь aşaqь salьb fikrə gedir, sairləri də sakit ona myntəzir olurlar.)

BIRINÇI PƏRDƏ

IKINÇI ŞƏKIL

Sandro otanьn qapьsьnь acьr, Vəli, Aqa Saleh, Aqa Şirəli və Musa bəj daxil olurlar.

V ə l i A q a

Sandro!

S a n d r o

Padano.

V ə l i A q a

Qatso! Dynia nədən ibarətdir?

S a n d r o

Aqa, şərabdan, qьzdan, qurzinsqi dydykdən.

V ə l i A q a

Malades Sandro, kecmişləri unutmamьsan. Hanь Tiflisdə sizin qəstində kef etdijim gynlər? Hanь Marqo, hanь Tamara...

S a n d r o

Aqa, Marqo dynən Tiflisdən gəlmişdir.

V ə l i A q a

Sandro, bu myzdə ilə məni diriltdin. Al. (Pul verir.) Bu sənin muştuluqun, qoj başqa lakej padavat etsin. Sən Marqonun dalьnça get.

S a n d r o

Aqa, xəbər etmişəm gələçəkdir.

A q a S a l e h

Sandro, bizim qьzlara da xəbər vermisənmi?

S a n d r o

Bəli xozejin vermişəm.

A q a Ş i r ə l i

Sandro stolu dyzəlt, mən açьndan əlyrəm.

S a n d r o

Aqa bu saat. (Сьqьr.)

A q a Ş i r ə l i

Aqa Saleh, eşitdim bu gyn rabocilərin zabastovqa ediblər?

A q a S a l e h

Istədilər myzdlərin artьrsьnlar, əz jerlərini də itirdilər.

M u s a b ə j

Xozejin, gərək bir qədər artьrьb aqьzlarьn jumajdьn. Gyndə on iki saat zəhmətə hec bir fə'lə dəzməz.

A q a S a l e h

Nejə dəzməz, qoj bir-iki gyn aç qalsьnlar, hamьsь gəlib ajaqlarьma jьqьlьb jalvaraçaqlar. Allah onlarь bizlər ycyn işləməjə jaradьbdьr.

V ə l i A q a

Bizləri də şampanski icməjə. (Sandro daxil olur, stola icgi və jemək qojur.)

A q a Ş i r ə l i

Aj saq ol Sandro. Şampanskini buza qojmusanmь?

S a n d r o

Bəli qojmuşam.

V ə l i A q a

Sandro—qьzlar neçə oldu?

S a n d r o

Aqa bu saat gələrlər.

A q a S a l e h

Vəli Aqa tamada vəzifəsi siz ilədir.

V ə l i A q a

Oqul dejirəm bu gyn mənimlə içə bilsin. Hamьnьzь şəhid edəçəjəm. (Bu halda Lida, Marusja və Zina daxil olurlar.)

Q ь z l a r

Urra.

X o z e j i n l ə r

Urra.

L i d a

Şirocqa. (Aqa Şirəlinin ystə jyjyryr.)

M a r u s j a

Sali (Aqa Salejin ystə jyjyryr.)

Z i n a

Musicqa, Musicqa. (Musa bəjin ystə jyjyryr.)

V ə l i A q a

Sandro, evimi jьqdьn. Marqo harda qaldь. Məni xanьmsьz qojdun.

S a n d r o

Aqa bu saat gedim gətirim. (Gedir.)

A q a S a l e h

Tamada nə jatmьsan? Xanьmlar icmək istəjirlər.

Vəli Aqa

Bu saat kim nə icmək istəjirsə desin: qonjaq var. zubrovqa var, benedeqtin var, nastojaşşij smirnovqa var.

Aqa Şirəli

Mən qonjaq icəçəjəm.

Aqa Saleh

Mən də.

Marusja

Mən votqa icəçəjəm.

Vəli Aqa

Saq olsun Marusqa xanьm, mən özym də votqa icəçəjəm.

Aqa Saleh

Marusja, nastojaşşij rusdur. (Bu halda Marqo və calqьcьlar daxil olurlar.)

Valja. Valicqa. (Istəjir Vəli bəj tərəfə gəlsin.)

Vəli Aqa

Marqo, jerində dur. Ustalar calьnьz! Marqo, ordan syzə-syzə gəlib mənlə göryşərsən. (Calqьcьlar calьrlar, Marqo da oinaja-ojnaja gəlib Vəli aqa ilə göryşyr.)

Aqa Şirəli

Saq olsun Marqo, nə gözəl ojnajьr.

Aqa Saleh

Saq olsun belə Gyrcystan tavadь. Qaspada Marqo xanьmьn saqlьqьna icək. (Icirlər.)

Aqa Şirəli

Devran bizimdir, bizim.

Aqa Saleh

Mylki-sylejman bizimdir bizim.

Vəli Aqa

Marqo xanьm da mənimdir mənim.

Aqa Şirəli

Carxь-fə'ləji döndərən olmaz.

Aqa Saleh

Biz aqalarь bu busatdan endirən olmaz.

Vəli Aqa

Sandro, şampanski və mejvə gətir.

Sandro

Bu saat aqa. (Gedir.)

Marusja

Sali, pul var?

Aqa Şirəli

Var, var.

Lida

Şirocqa, ev var?

Aqa Şirəli

Var, var.

Marqo

Valicqa, mylk var?

Vəli Aqa

Duşocqa var, var.

Zina

Musicqa, pəs sənin nəjin var?

Musa bəj

Bənim də səni sevən yrəjim var.

Z i n a

Fu! O hammalda da var. Diləncidə də var.

(Sandro şampanski və meivə gətirir, aqalar jemək icməjə məşqul olurlar, səssiz bir-birlərinin saqlьqьna icirlər səhbət edirlər.)

PƏRDƏ

IKINÇI PƏRDƏ

UCUNÇU ŞƏKIL

Ə v v ə l i n ç i s ə h n ə

P i r i-F a n i

Ej məndən dərdlərinə carə istəjən fyqəraji-kasibə! Siz o vaqtь bu əzijjətdən, bu zillətdən xilas olarsьnьz ki, carxь-fələk sizə tərəf cənə. O zaman bu qurumuş aqaç kətyjy gəjərər, əlvan cicəklər ilə bəzənər, japraqlanar, bar verər. Onun cicəkləri, japraqlarь və mejvələri adi nəbatat kibi olmaz. Hər cicəjin başqa bir rəngdə japraqlarь və mejvəsi, həmcinin jer yzyndə gordyjynyz və eşitdijiniz çəvahir, altun və gymyş kibi ziqijmət daşlь o mə'dən şejləri bu aqaçda əmələ gəldikdə Simyrq adьnda bir quş ucub gələr. Bu aqaçda məskən edər, onu qorujar. Sizlərdən hər biriniz özynyz ycyn nə istəsəniz Simyrq qaqasь ilə dərib atar.

A l l a h q u l u

Ej pir baba, sənə çanьm qurban. O zaman hacan olar?

P i r i-F a n i

Onun vaqtьnь bilmək olmaz. Fəqət səbr edib əhmətinizdə davam edərsinizsə, elə ne'mətə nail larsьnьz.

B a h a d i r

(uçadan qəhqəhə ilə gylyr).

P i r i-F a n i

Nəjə gylyrsən ej çavan?

B a h a d i r

(ajaqa qalqьb ona tərəf gəlir)

Sənin belə dedijin əfsanəjə gylyrəm. Ej əqlin qajib etmiş qoça, Necin bu əvam zavallьlarь belə xurafat ilə aldadьrsan. Bu qurumuş, cyrymyş qurtlanmьş kətyk jenidən gəjərərmi? Cicəklərmi? Belə əfsanə ilə Məzlumlarь aldatdьqьn jetər. Al! (Ajaqь ilə vurub aqaç kətyjyny sьndьrьr.)

H a m ь

Ah..

P i r i-F a n i

(ajaqa qalqьb)

Nə etdin? Ej dəliqanlь. Bu bicarələrin umud cьraqьnь səndyrdyn.

B a h a d i r

Elə jalancь cьraqlar coqdan sənməli idi.

P i r i-F a n i

Indi nə etmək istəjirsən?

B a h a d i r

Indi carxь döndərmək istəjirəm.

P i r i-F a n i

Baçarmazsan, coqlarь bu jolda fot olmuşlar.

B a h a d i r

Qəhraman, Fərman, Nadir joldaşlar hec bir fik' dynjada qurbansьz jeriməmiş Hərgah carx mə, vurub fot edərsə, Qəhraman dalьmça sən gələrsə, sonra Fərman, dalьnça Nadir ta carxь saqlajьb tərsə cəndərməjinçə əl cəkməjin. Hajdь ijit joldaşlarьm.

Q ə h r a m a n

Joldaş Bahadir toqda. Sən bizim rəhbərimizsən, sənin saq qalmaqьn bu məzlumlara lazьmdьr. Əvvəl mən qurban olmaq istəjirəm. (Atьlьb carxьn pərindən dutur carx onu kənara atьr.)

H a m ь

Ah zavallь. Өldy. (Qurban өzyny atьr carx onu da vurur.)

P i r i-F a n i

Dajanьn divanələr, (Bahadir carxdan dutub saqlajьr. Nadir kөmək edir carxь döndərirlər).

PƏRDƏ

DƏRDYNÇY ŞƏKIL

Ikinçi şəkildəki səhnə

A q a Ş i r ə l i
(qьşqьrьr)

Aman toqdajьn, qərq oldum tufan, tufan...

A q a S a l e h

Ədə Musa bəj qojma, qojma. Carx dənmyş, tormozla, tormozla.

M u s a b ə j

Aj xozejin, bu fələk carxьdьr. Ona tormoz vurmaq olmaz.

V ə l i A q a

Vaj bizim halьmьza, carxi-fələk indi tərsinə dənmyş.

(Bahadir və jerdə qalanlar odaja girirlər.)

B a h a d i r

Aj aqalar, indi carxi-fələk sizlər ycyn tərsinə dənmyş. Piri-Faninin kumasьna bujurunuz. Bizə səjləjən kibi sizə də gəzəl-gəzəl naqьllar səjləsin. Qurumuş aqaçda sizin ycyn çavahir bitirsin. Altun mejvələr dərib versin. (Aqalar məjus başlarьnь aşaqь salьb piri-Faninin kumas na tərəf gedirlər.)

B a h a d i r

Xanьmlar siz də aqalarьnьzьn qulluquna təşrif apargьnьz.

M a r q o

Biz burada siz ilə qalmaq istəjirik.

B a h a d i r

Bizim nə pulumuz var, nə də şampanskimiz. Bujurun gedin. (Qьzlar gedirlər.) Sandro bu icgiləri, zadь buradan gətyr.

S a n d r o

Aqa bu saat.

B a h a d i r

Biz aqa dejilik. Joldaşьq.

S a n d r o

Bəli, bəli joldaş, joldaş.

B a h a d i r

Ustalar, internasional calьnьz. (Onlar da calьrlar).

PƏRDƏ

QARANLĿQDAN IŞĿQA

Bir pərdəli pijes

1921